

Maar of het allemaal zo een vaart zal lopen, blijkt in ieder geval nog niet uit de cijfers over de werking van de juridische loketten. Vele mensen vinden de weg naar de informatie en – adviesverstrekkers van het loket en de advocatuur kent de meeste doorverwijzingen. Mediatie staat nog in haar kinderschoenen en het promoten ervan mag zeker niet alleen ingegeven worden om financiële motieven. De overschakeling van het bureau voor rechtshulp naar de juridische loketten heeft in ieder geval uniformiteit gebracht. Doch het monitoren van mogelijke nieuwe drempels en uitsluitingmechanisme blijft een belangrijk aandachtspunt.

Steven Gibens*

KUNNEN DE JURIDISCHE LOKETTEN IN NEDERLAND ALS VOORBEELD DIENEN?

Een reactie op de bijdrage van Steven Gibens
Steven Gibens schrijft over de juridische loketten in Nederland en laat doorschemeren daarvan enigszins gecharmeerd te zijn. Maar het juridisch loket is uiteindelijk niet meer dan een bureaucratische eerstelijnsvoorziening waar de Nederlandse burger over eenvoudige zaken advies kan halen. Dat mag een uur tijd kosten, is dat te weinig voor de vraag, dan volgt doorverwijzing. Als instelling buiten zijn historische context bezien is er weinig mis met een dergelijke laagdrempelige voorziening. Iets bijzonders is het echter ook niet.

Naast een beperkte voorziening van juridische dienstverlening is het juridische loket echter ook een fase in een historische ontwikkeling die deels ook door Gibens beschreven wordt: van de rechtshulpdiscussie uit de jaren '70 via de bureau voor rechtshulp, talloze pogingen van de overheid om de kosten voor de rechtshulp binnen de perken te houden en een technocratisch rapport van Barendrecht c.s. naar het juridisch loket. Juist in de beschrijving van die historische ontwikkeling mis ik echter de dynamiek die voor die discussie zo kenmerkend was en is. De juridische studenten die eind jaren '60 rechtswinkels oprichtten en die na hun afstude-

ren de advocatencollectieven bemanden, waren niet in loketten geïnteresseerd maar in emancipatie. Zij zagen dat de bestaande rechtshulpverlening (de advocatuur) niet alleen voor de meeste mensen onbetaalbaar was, maar ook inadequaar, omdat de rechtsgebieden waarmee deze bevolkingsgroepen te maken hadden, huur- en arbeidsrecht, sociale verzekeringsrecht en vreemdelingenrecht bijvoorbeeld, binnen de advocatuur onderontwikkeld waren. De advocatuur was namelijk ook toen al commercieel en marktgericht, zij het volgens de maatschappelijke realiteit van toen. Bovendien was de advocatuur erg individualistisch ingesteld, terwijl de sociale rechtsgebieden meestal om een collectievere aanpak vroegen. Het bundelen van belangen en structurele rechtshulp waren sleutelbegrippen in de discussie van de opkomende sociale rechtshulp. Het recht moest niet alleen toegankelijker worden maar ook rechtvaardiger, en daar had de sociale rechtshulp een bijdrage aan te leveren.

Deze opstand van jonge juristen (in wording) was een tamelijk universeel verschijnsel rond de jaren '70 en '80. In twee opzichten week deze ontwikkeling in Nederland af van die in de meeste andere landen. In de eerste plaats reageerde de aangevallen advocatuur veel minder defensief dan elders en zag deze beroepsgroep heel snel in dat de rechtshulpbeweging ook een markt had aangeboord die zij zich niet voorbij wilde laten gaan. In plaats van zich te verzetten zoals de beroepsgroep elders veelal deed, kwam er dan ook een serie rapporten vanuit de advocatuur tot stand waarin zij voorstellen deed die de nieuwe stroom rechtszoekenden haar richting in moesten sturen. De bureaus voor rechtshulp waren in de ogen van de advocatuur vooral daarvoor bedoeld.

In de tweede plaats – en dat is de grootste valkuil gebleken – waren de nieuwe sociale rechtshulpverleners sterk gericht op de overheid als het ging om het verkrijgen van de benodigde steun. Natuurlijk was er geld nodig, maar de reflex om dat bij de overheid te zoeken en dan geen argwaan te hebben op het gebied van de handhaving van de eigen onafhankelijkheid, was wel typerend voor een generatie die verwend was

* Advocaat.

door de sociale welvaartsstaat. Het vertrouwen dat de overheid de sociale rechtshulp zou willen financieren zonder aan de onafhankelijkheid te komen was behoorlijk naïef. De overheid op haar beurt zag heel goed dat de bureaus voor rechtshulp met hun gesalarieerd personeel een goedkopere oplossing vormden dan de advocatuur, terwijl de advocatuur in deze bureaus een sluis van de vraag in hun eigen richting zag. Iedereen tevreden dus.

Lange tijd kregen de bureaus voor rechtshulp redelijk veel ruimte om rechtshulp te verlenen zoals dat hun goeddunkte. Daarnaast verzorgden zij de toevoeging van advocaten als het om ingewikkelder zaken ging waarin geprocedeerd moest worden, maar ook voor moeilijker adviezen werd naar de advocatuur verwezen. Toen het op bezuinigen aankwam in de jaren '90 werd de toevoegingstaak overgeheveld naar de Raden voor Rechtsbijstand die nog steeds bestaan. Ter geruststelling van wie hierin een greep naar de macht zag van de overheid en een aanval op de onafhankelijkheid van de rechtshulp, werden de bureaus organisatorisch onder zogenaamd onafhankelijke stichtingen gebracht, maar de overheid zat wel aan de geldkraan, zodat wat gevreesd werd natuurlijk toch gebeurde. Critici werden gerustgesteld met een bureaucratisch antwoord: de onafhankelijkheid zou blijven gewaarborgd want de Raden waren bij hun toevoegingsbeleid gebonden aan regels. Inderdaad ontwikkelde zich een steeds verfijnder stelsel van regels voor het toevoegen, zodat banale willekeur was uitgesloten maar de mogelijkheid tot experimenteren evenzeer. Wie sindsdien nog aan emancipatoire rechtshulp wil doen moet ofwel het systeem om de tuin proberen te leiden, ofwel financiering buiten de overheid zoeken. Voor proefprocessen en andere vormen van structurele rechtshulp is binnen de wet geen ruimte meer.

De juridische loketten zijn dan ook niet zozeer een antwoord op de technocratische ketenbenadering van het rapport Barendrecht, maar ordinair bezuiniging. Dat sommige bureaus voor rechtshulp zich op het terrein van de advocatuur begaven was een stok om de hond te slaan, een

hond die toch al kreupel was. De nieuwe benadering heeft het over mensen met problemen, die via het recht of – bij voorkeur – via mediation kunnen worden opgelost. Zelfredzaamheid is vooral goedkoop, over emancipatie heeft niemand het meer. Dat burgers, ook zij die niet zelf wat voor rechtshulpverlener dan ook kunnen betalen, niet alleen soms problemen maar ook rechten hebben die zij middels een procedure hard willen maken en dat zij daarmee ook invloed op de inhoud van het recht willen hebben, is uit het discours verdwenen.

Voor zover ik enige waardering voor de juridische loketten in Nederland lees in de bijdrage van Gibens, stel ik daar tegenover dat op zichzelf zo'n loket niet slecht is, maar dat het wel minder is dan we hadden. En dat over de hele lijn in Nederland de gefinancierde rechtshulp steeds meer financieel wordt afgeknepen en daarmee afzakt naar het niveau waarop die helaas verkeert in de meeste Europese landen waaronder België. De tijd dat aan Nederland een voorbeeld kon worden genomen is echt voorbij.

Ties Prakken*

* Ties Prakken is advocaat in Amsterdam en em. hoogleraar strafrecht aan de Universiteit Maastricht. In 1985 promoveerde zij in Utrecht op een proefschrift over sociale rechtshulp, *Rechtshulp en juridies aktivisme*, Nijmegen, Ars Aequi Libri 1985.